

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czime alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: *Ben a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr, $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árgedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Gondolkozzunk s cselekedjünk!

Az áldozatkészség forrása nyitva, belőle hol cseppek bugyognak, hol meg egész vízsugár kél útra, úgy hogy hovatovább közeledni látjuk azon időt, melyben elmondható leend: Szólott a ref. zsinat, legyen Debreczenben bölcsészeti fakultás és ref. tanárképezde, Kolozsvártt ref. theologiai fakultás, és ime mindez — Istennek segedelmével, az adakozók buzgóságából — meg lőn!

„Protestáns egyetem!“ mily édesen cseng fülünkbe e kifejezés. „Protestáns áldozatkészség!“ mennyire jól esik ennek megnyilatkozását látnunk, szemlélnünk.

Sötét éjjelen, ha csillagtábor ül az ég boltozatára; zúgó vihar ádáz harcát ha szelid napfény ragyogása váltja fel: szem és szív gyönyört érez e jótékony változásra.

Sötétség korának éjji lovagjait, önzés jégpánczézával felővezve látjuk száguldani korunkban is, kik a világosság szövétének kioltására törnek, kik az idő nagy órájának mutatóját századokkal hátrább igazítani óhajtának Jelek, intő jelek emelkednek, melyeknek láttára a tevékenység terére kell hogy ragadtassék mindaz, kinek szívében a jó és igaz iránti szeretet él, ki érzi ama nemes kötelmet, hogy a közjólét dicső csarnokának építéséhez járulni kinek-kinek tehetségei mértéke szerint elengedhetlen feladat . . .

Bár nem lobognak a máglyák tűzoszlopai, nem hangzik az ádáz gyűlölet szava: „Protestantes comburantur,“ ámde a Krisztusi szeretet égi lángja szívek ezreiben sötét lepelbe burkolva, hogy annak jótékony melege ne tarthassa életben a béke szelid virágait. Sokan a válaszfalak építgetésére pazarolják erejüket, hogy sem meg-

értenék, hogy „mindnyájan egy mennyei Atyának gyermekei és így testvérek vagyunk.“

Nem jól van ez így. Eként haladva, az „egy akol és egy pásztor“ magasztos eszméjének megvalósulása lehetetlen! Ha — miként a gyászos múltban — ismét csak egyik kezünket vethetjük az építés munkájára, míg jobbkunkban a védelem fegyverét kell tartanunk, használnunk: a munka lassu haladása kimaradhatlan. Pedig messze még a révpart, a teendők nagy sokasága vár elintézésre! . . .

Tagadhatlanul felemelő öröm érzete szállja meg szívem ama gondolatra, hogy remélhetőleg nincs messze az idő, midőn Debreczenben az „alma mater“ magasabb színvonalra jut s benne a tudomány-szomjas lelkek a meríthetésre bőv mértékben találhatnak alkalmat, hogy protestáns bölcsészeti fakultás és tanárképezdével fog birni anyaszentegyházunk.

Ámde míg szívemet ez öröm dobogtatja, másfelőlről nem zárkozhatom el a fájdalom érzetétől, midőn arra gondolok, hogy anyaszentegyházunk kebelében sem a tanerők, sem a lelkészek sorsa nincs azon színvonalon, mely egyenes arányban állana az előrehaladott kor igényeivel s biztosítékot adna, hogy majdan a theologiai s bölcsészeti fakultás és tanárképezde vonzani fogja kebelébe az ifjú nemzedéket!

Ne hitessük magunkat azzal, hogy ha a tető meg lesz s fénylik, az egész épület rendben lesz. Míg 150—300 frtos tanítói és lelkészi állomások lesznek, addig azok a fakultások nem fognak kellő és óhajtott vonzerővel birni az ifjúságra.

Ma már egy 3—4 gymn. osztályt végzettből lett vármegyei irnok is 700 — hétszáz forint javadalmat élvezhet. Hogyan vágyakoznék azért az ifjúság nagy perzentje arra, hogy 8

gymn. osztályt végezve, érettségi vizsgát téve, 4 évig theologus legyen s e közben a bölcsészetet is hallgassa, Hegel, Kant s mások philosophiáját tanulmányozza, ha mindezen küzdelmei után az élet philosophiája arról győzi meg, hogy 150–300 forintból kellene vegetálnia (mert az ily állapot nem élet, csak vegetatio) egész életében?! Beszélhet ott Hegel, a hol nincsen étel, s hasztalan beszél Kant, dalt nem zeng ott a lant!

Lelkemből óhajtom, hogy rossz próféta legyek, de azt hiszem, hogy a tudományok, ismeretek nagy apparátusával, a tudománycsarnokok fényes helyein képződött, nagy fokú igényekkel szaturált ifjak egy nagy része, ha idealismusát az élet ama sovány realitásában látja fagypontra jutottan, hogy a mindennapi kenyér, a tisztességes ruházkodhatóság sines biztosítva számára s ha még ehez szenvedő hitves, éhező gyermekök sápadt arcainak naponkénti szomorú látványa járul s arról győződik meg, hogy „jelenben nincs öröm, jövőben nincs remény,“ bizony-bizony a lemondás, esüggedés nagyon könnyen találhat utat a szívekhez s a jobb sorsra érdemesnek nem egy-ketteje sodortatik az elzúllás örvényébe s a helyett, hogy a tudomány fáklyáját lobogtatná, inkább felkeresi a lakadalmas házakat s a vigasságnak helyeit. Igen, mert a pap is ember s az esélyeknek ki van téve.

Legyen hála érette az Isteni gondviselésnek! senki sem mondhatja reám, hogy „pro domo“

beszélék, de annyival inkább, miként már többször tettem, úgy most ismételtelen felmutatom ez alkalommal anyaszentegyházunk e nyílt sebé, azon reményben, hogy azok, kiknek e seb bekötözésére alkalom és tehetség adatott, sietni fognak a balzsam-cseppek nyújtására . . .

Szép a fénylő bádogfedelű torony, de ha az alatta épült templom falai roskadoznak, düledeznek, bizony-bizony szomorú látvány ez; nem elég a házat réz tetővel látni el, de arra is gondolni kell, hogy a hajlékban hideg fagy ne dermessze meg a családtagokat!

Minél magasabb színvonalon álló lelkész-képzés, tanár- és tanító-nevelés — szerintem — csak akkor lehet teljesen üdvös hatása, ha a nevelteknek a tisztességes és biztos javadalmazás megadva van.

S még ezen felül nem hagyható tekinteten kívül azon szomorú állapota sem a lelkészi karnak, hogy míg törvényszéki, állami, megyei hivatalnokoknak, tanítóknak, katonatiszteknek — több-kevesebb évi szolgálat után — nyugdíj jogosultságok s tényleg évenkénti nyugdíjok van: addig egyedül a lelkészi pálya az, hol még ama remény is kizárva van, hogy ha az évek terhe, vagy bármi okbeli munkaképtelenség ideje elérkezik a lelkészre: lehessen módja és alkalma csendes nyugalomban tölteni hátralevő idejét, hanem gond, felelősség s egyéb kellemetlenségek egész légiója holta napjáig erőtlen vállain marad!

✠ TÁRCZA. ✠

A magyar nemzet jogállása az egyházi külső kormányzat terén.

(Folyt. és vége.)

A munkálat áttekintése után mindenki el fogja ismerni, hogy szerző az aktuális kérdések egész sorozatával ismerteti meg bennünket s ezeket oly a'apos köz- és egyházjogi s egyházpolitikai tanulmányval világosítja meg, hogy munkáját újabbkori politikai irodalmunk kitűnő termékei közé kellé mltán sorolnunk, — különösen mostanában, midőn számos, közkézen forgó munkában nélkülözzük az alapos és lelkiismeretes előtanulmányt, melyet pedig sem az irály könnyedségével, sem erőltetett szellemeskedéssel pótolni bizonyára nem lehet.

Teljesen igazolnak fogjuk találni — a többi között — szerzőnek azon nemes küzdelmét, melyet első sorban a jura reservaták hamis tana ellen kifejt. A kinek egész lelkületét áthatja az alkotmányosság gondolata, mint szerzőt is, az a fejedelem abszolút hatalmát istápoló elméletek felé nem hajolhat. A jura reservaták alkotmányrontó hatása kétségtelen, tehát épp oly veszé-

lyes, mint ama másik, mely hazánk vitális érdekeit a kath. dogmák szűk keretén belől hiszi megvalósíthatóknak. Mi is az apostoli jog védelmezői vagyunk, már c:a' azért is, mert ebben a pápaság abszolút hatalmának korlátozását ismerjük fel s mint hazafiak, örömet hangoztatnók szerzővel, hogy a korona egyházigazgatási joga Magyarországon még nem veszett el. De azon vélekedését, hogy majd a „hazafias klérus“ fog síkra szállani az apostoli jogokért, az életben fel-felbukkanó példák után, hiszékenységnél egyébnek nem tekinthetjük; mert — nem tehetünk róla — ha a klérus újabbí viselkedésében egészen más irányzatot veszünk észre. Szerző jóhíszeme csak az episcopalismusnak élő köztudattá válása esetén nyerhetne megvalósulást. Erre pedig a püspöki kar, új egyház-alkotmányi helyzetében többé nem leendő képes. Felfogásunk szerint ugyanis az episcopalismusnak életere lett kettémetszve a vatikáni zsinaton. A „directa et immediata potestas“ mellett, a partikularis egyházak püspökeinek a pápai teljes superioritással csak a legcsekélyebb mértékben is ellenkező, önálló működéséről szólni többé nem lehet. A pápai teljes hatalom absorbeál magában minden régebbi püspöki önállóságot. Egy a fő: a pápa, kinek minden egyházi és világi katolikus feltétlenül engedelmeskedni tartozik. Világi fejedelmek egyházkörüli jogainak fentartására irányuló nemzeti törekvések kívül állanak azon a hatalmi szférán,

Gondolkozzunk azért, de ne soká, hanem tegyük minél előbb, mert az idő magára nem vár, mert ne feledjük a közmondást: „segíts magadon s Isten is megsegít!”

Vajha szavam ne volna pusztán „kiáltó szó a pusztában!”

Dombi László,

b.-gyulai ev. ref. lelkész.

Az újabbkori reformtörekvések s az ev. ref. lelkészek anyagi helyzete.

(Folyt. és vége.)

A mi a belhivatalnoki fizetések egységesítését illeti, e mellett számtalan ok szól.

A legnagyobb mértékben édes-kevés ugyanis az a jövedelem, mely az ev. ref. lelkészek nagy, igen nagy részénél az egyedüli forrását képezi a megélhetésnek. Egy lelkészi oklevéllel annyi fizetésen kell küzdeni, mint egy vasúti őrnek, vagy egy hivatalnoknak; annak a 2—3 gymn. osztályt végzett irnoknak vagy vasúti kalauznak az évi jövedelme nagyon sok falusi lelkésznél több. Még kirívóbb lesz ez az állapot, ha elgondoljuk azt, hogy ezen meglehetősen alsórendű állomásoknál megvan a remény a fokozatos előléptetésre s ha kiérdemül az illető a munkából, van kilátása tisztességes nyugdíjra.

Egy ref. lelkész pedig, ki egy ilyen egyházba került, azon a 2—3 száz forinton elnyomoroghat élte fogytáig. Nincs mód, nincs remény, hogy emelkedhessen s mi több, az ő szakképzettsége elzár előtte teljesen minden más pályát úgy, hogy neki mint lelkésznek kell élni és meghalni is, sőt e téren is igen nehéz az alsóbb osztályú egyházakból az elsőbb rendűekbe való eljuthatás.

Mindennek oka az, hogy a mi rendszerünk rossz, egyház-alkotmányunk e tekintetben már túlélte magát.

E század elején, a papmarosztás idejében, még megjárta ez, akkor olyanok voltak a viszonyok, — de

ma, a XIX. század végén, a reformok átalakító korában, már tarthatatlan. Akkor, a század elején az állami hivatalnokok, — vagy hogy ne menjek olyan messze — csak az ev. ref. tanárok fizetése is egészen más volt, más rendszeren alapult. De íme az állam rendezte hivatalnokai fizetését; rendezve, vagyis a mai korhoz vannak alkalmazva az ev. ref. gymn., theologiai s jogtanárok fizetései, még az ev. ref. néptanítóké is. Mindenütt megvan a fizetéshez alkalmazott nyugdíj szintén. S mégis, alig telik el 2—3 év, már újlag és újlag fizetésrendezéseket eszközölnek, alkalmazkodnak mindig — a mint hogy természetes is — a korhoz. Csak a lelkészek helyzete olyan, mely nem akar reformálódni. De hát lehetetlen-e ez? Épen nem!

Csak fel kell ébrednünk! Ébredjen fel az egész prot. egyház! Hallják meg a kor intó szavát különösen azok, kik egyházunk alkotmányának fejlesztésére döntő befolyással vannak! Hassa át a mi szívünket és lelkünket a bátorság, sarkaljon bennünket a tetterő s lépünk ki egyházunk anyagi és szellemi megszervezésének érdekében a küzdő térre!

Íme egy század óta mily sokat haladt a világ, mennyi új és czélszerű változás történt mindenütt és mindenekben, — csak a ref. lelkészek helyzete maradt mind idáig a régi. Elismerem, hogy többen sokféle módon szerették volna már a ref. lelkészek helyzetét javítani. De midőn ezt elismerem és midőn eredményt, kézzel fogható, szemmel látható eredményt nem tapasztalok, fájdalommal bár, de kimondom, hogy az a jóakarattal nem volt tökéletesen őszinte. Nem, mert eltekintve egyes főuraink valóban nemes szívre, felemelkedett érzületre való adományaitól, úgyszólván alamizsna számba megy az egyesek által adott segély, mely domesztika címen a lelkészek helyzetét alaposan javítani volna hivatva; nem pedig főképen azért, mert az államkormánytól — melytől pedig, valljuk meg őszintén, legalaposabb reménnyel várhatjuk sorsunk jobbra fordultát — semmi lépés nem történt ez ügyben.

melyet a csalatkozhatlansági dogma adott a pápa kezébe „az egész világon elszórvá levő katolikus egyház” fölött.

Azon állítás tehát, hogy a vatikáni zsinat határozatai a püspöki hatalom lényegét érintetlenül hagyták, a fentebbiekkel ellentétben be nem bizonyítható. A tridentini zsinat előtti állapotokra hivatkozni — eltévesztett dolog; az meg elméleti érdeklődéssel sem bír — élő intézmények megbirálásáról lévén szó — ha, a mint szerző teszi, a tridentini és vatikáni zsinat kánonai mellett kifejlett gyakorlat *nélkül* (!) kontemplált állapotokkal foglalkozunk. Hogy a jus confirmandi nem képez hitelt: az igaz, formailag; de miután már létrejött oly hitelv, melylyel szemben a jus confirmandi régi értelmezése többé helyt nem foghat: nem szenved kétséget, hogy annak erre is átalakítólag kellett hatnia. Hogy a jurisdictionnak a pápától való származtatása a szentszéki központi hatalom túlhajtása, — a mint szerző magát kifejezi — ez is igaz; de szabad legyen kérdésünk, hogy a vatikáni zsinaton meghozott dogmák által teremtett új állapotokon mit változtatunk az efféle tételekkel?

Miután pedig mindezeket tudjuk, — s ha katolikusok volnánk sem álnok magunkat ennek tudni nem akarásával, bármily dicséretes hazafias érzelmek kedvéért sem — nem oszthatjuk teljesen szerző azon felfogását, hogy ha a pápai szék az egyház külső közgazgatásában a dogmákon is túl souverain, akkor

Magyarország államiségén is csorba esett s az apostoli jog nálunk is elveszett. Mert ha ez utóbbi el is veszne, bizonyos, hogy nem esnék azért csorba Magyarország államiségén, a mint nincs csorba azon államokén sem, melyeknek fejedelmei apostoli jogokkal nem dicsekedhetnek. Legfeljebb arról leendene tehát szó, hogy a magyar király veszendőbe menő apostoli jogaiért, melyeket a dogma és az élet, meg az egyházpolitikai felfogásban nyilvánuló engedékenység már jóformán úgyszólván csak gondolatá finomított, az állami souverainitás teljességének fentartásával s az ehhez való erélyes ragaszkodással felelné vissza s mi előttünk legalább nem kétséges, hogy az ebből folyó jogokhoz való szilárd ragaszkodás értékesebb volna ennél a jelenleginél, midőn az apostoli jogok gyakorlása lépten-nyomon akadályokba ütközik vagy utóvégre is a Róma akarata előtt való meghajlási joggá törpül.

A legfőbb kegyúri jog védelmezésében szerző nagy hévvel jár el. A pápától átruházott természetét elismeri; de azért nem szabad ezt a magyar közjog rendszerében különálló felségjog gyanánt tekinteni, mert idővel ez is állami joggá lett, a magyar közjog kiegészítő részévé. Nem bennünk rejlik az ok, a mely miatt a legfőbb kegyúri jognak tisztán a róm. kath. egyház érdekében történt gyászos emlékü gyakorlása szomorú gondolatokat költ fel bennünk. E miatt, a felekezeti viszonyok

Épen itt felhozhatom az ez évi vallásügyi budgetet is, hol minden kérelem nélkül 100 ezer frt segélyt hoznak javaslatba a prot. egyházak részére; a bizottsági tárgyalásnál már 130 ezer forintra emelik s egyszersmind azon reménynek adnak — már itt — kifejezést, hogy 150 ezerre is felemelik, mit a ház minden bizonynyal meg fog szavazni. Nos; senki sem kéri és már is így felemelik. Hátha kérné valaki, hátha lenne egy, a csekélyebb javadalmazású lelkészek érdekét szíven viselő felettes hatóság, mely kérne, követelne, a mely megmozgatna minden fát. De mintha nem volna senki, de senki.

Az idei állami költségvetés bevétele 16, illetve 22 millióval mulja felül a tavalyit, mit megosztanak az igazság-, kereskedelem- és hadügy között; a vallásügyi minisztériumnak ebből az óriási összegből nem jut több 800 ezer frtnál! Kell-e ehez kommentár?

Es ez alatt a dúsgazdag klérus nem restelli szavát minden alkalommal felemelni, — rendezik kongruájukat, pedig ők szívöknek csak felét nevezhetik magyarnak, a másik fele római.

A milyen feltétel mellett adja az állam s fogadjuk mi a jelenlegi körülmények között azt a segélyt, mely a prot. egyházak részére már eddig is folyóvá van téve: ugyanolyan feltételek mellett miért ne adna többet is? En azt hiszem, hogy nem kívánná érte az állam cserébe autonómiánkat, hiszen az minden időben és minden körülmények között megfért állami alkotmányunkkal, sőt egyiknek létfeltétele — köztudomásulag — létfeltétele volt a másiknak is.

De hát mindez nem megy magától, valakinek akcióba kell lépni!

Menjünk tovább. Bejön a polg. házasság, bejönnek a polgári anyakönyvek. Állami ügy, mint egyházi életünket oly mélyen érintő változás ez, hogy lehetetlen figyelmen kívül hagynunk. Ezen reformmal ugyanis a legkisebb falusi lelkész is elesik 40—50 frt stólától, a magyar ev. ref. egyház összesége pedig bizonyosan annyitól, a mennyit domesztikánk jövedelmez évenként. Az állami

békés állapotának megőrzése szempontjából sajnáljuk, hogy szerző e jog gyakorlását csupán az államhatalom és a kath. egyház érdekei szempontjából mérlegeli, s egy szóval sem mutat arra, hogy e jog, a jura reservaták körébe való utalása s a miniszteri felelősség alól való elvonása esetén egy túlbuzgó fejedelem kezében, az alaptörvényekben elismert többi vallásfelekezetre nézve minő veszélyessé válhatnék.

Korlátozza-e a pápa megerősítési joga a magyar király apostoli jogait? E kérdésre szerző nemmel felel. Érveit is elsorolja. Nem tartjuk meggyőzőknek. Mert a felelet csakis így lesz helyes: egyházjogilag igen, közjogilag nem. Ez pedig két polus, két ellentétes eszme, mely talán még sok küzdelmet fog a jövőben előidézni. Azt a nézetét sem tehetjük magunkévá, hogy az egyház belső szervezetében való változás az egyház külső kormányzatában átalakulást nem idézne elő. Az élet igazolja, hogy a kettő a legbensőbb összefüggésben áll egymással. A kath. egyház dogmái mellett például lehetséges-e ezen egyház alkotmányos képviselői kormányzatáról komolyan szólni? Ábrándozni igen.

Midőn szerzőt a korona és nemzet egységének magasztos gondolata elragadja: minket is magával ragad. Midőn beigazolja, hogy a legfőbb kegyúri jog: a korona, vagyis a nemzet és állam joga, szinte csodálkozunk azon, mikép hirdetheti valaki a jura reservaták hamis

kárpótlás — ha lesz is — nem fogja ezt kárpótolni. Hát a prot. egyházak főbb hatóságai nem tudnának lépést tenni az iránt, hogy az állami anyakönyvek maradvánának meg az ev. ref. lelkészek kezében s vezetnék azt úgy, — már t. i. a kik elvállalnák — mint állami hivatalnokok. Hiszen az anyakönyv vezetését illetőleg eddig is állami hivatalnokok valánk mi, miért ne lehetnénk ezután? De meg mitőlünk nem is félhetne az állam, hogy dákorománok, vagy pánszlávok leszünk. Miért ne bizhatná hát mi reánk ezt az állam? És tekintve azon körülményt, hogy ebből az ev. ref. lelkészeknek meg lehetséges jövedelmük lenne és pedig nagyon is tisztességes úton: mulasztás volna meg nem kísérelni annak kezünkre kerítését. Hanem ezt az ügyet is mozgatni kellene!

Ezekkel kapcsolatosan meg kell emlékezni a lelkészi özvegy és árva nyugdíjintézetéről is.

A milyen méltánytalan a fizetési rendszer, épen olyanná fejlődött a nyugdíj-ügy is. Egyik egyh. megyében kap az özvegy lelkészné 3—400 frt nyugdíjat, egy másikban, pl. a már.-ugocsaiban 25, mondd huszonöt forintot — évenként.

Nem akarok bővebben foglalkozni e tárggyal, csak röviden azt mondom: hogy bizony ez is csak úgy ölténé fel a valódi keresztyéni színezetet, ha az egész ország területén (vagy legalább egy egyházkerületben) egységes alapon szerveztetnék, azaz minden már eddig meglevő alap tereltessék egy közös pénztárba s ezen túl az általam jelzett egységes fizetés alapján járulna hozzá minden lelkész. Ugy vagy olyanformán, mint a tanítók.

Es most visszatekintve az elmondottakra, szükségesnek látom hangsúlyozni ismét, hogy a hívek járulékaiknak egységes kulcs szerinti kivétele, a behivatalnokok fizetésének egységesítése s ezekkel kapcsolatosan a nyugdíj-alapoknak felhasználásával egységes, minden lelkészt egyformán érdeklő nyugdíjintézet létesítése: korunk reformtörekvései által indokolva van, sőt általa feltétlenül követeltetik. Erre vonatkozólag azt mondom még, hogy édes hazánk területén nincs, nem lehet csak

tanát. Küzdelme azok ellen, kik a koronát az állami souverainitás köréből a felekezeti főnökség színvonalára akarják leszállítani — teljes elismerést érdemel. Nézetünk szerint, szerző munkájának ezen hetedik fejezetében emelkedik feladatának magaslatára.

A jus placetinek, mint élő jognak védelmezésére örömmel nyújtunk segédkezet. Tekintettel azonban azon körülményre, hogy az ezen jogot megsértő főpapokkal szemben — ez idő szerint — büntetőjogi megtorlásnak nincs helye, ezen szólások helyett: „a magyar apostoli királynak joga van büntetni,“ „büntetlenül az egyház és állam közti békét senki sem zavarhatja meg“ stb., jobban szerettük volna, ha szerző az állam és az egyház közti viszonyokat szabályozó alaptörvények meghozatalának szükségességét hangsúlyozta volna.

Szerző barátja a kath. autonómiának. De azt még időszerűnek nem tartja. Ez elég következetes tőle, ki az állam és egyház benső kapcsához annyira ragaszkodik s az egyház érdekét nem abban találja, hogy az államtól külön váljék, hanem hogy azzal szoros összeköttetésben maradjon. De azt tartjuk, hogy a léptenyomon hangzó sürgetésekkel szemben még is csak kell már valamit tenni ezen a téren is. Szerző szerint a közalapok jogi természetét mindenesetre hamarabb kell eldönteni, mert e nélkül azt az autonómiának át

egyetlen egy lelkész is, ki szívére tett kézzel elmondhatná, hogy ezen terv nem igazságos. Ellenvetésül csak azt lehetne felhozni, hogy még most nem, vagy nagyon nehezen kivihető.

De hát a reformáció is küzdelembe került, még pedig nagy és véres küzdelembe. Küzdelembe fog kerülni ez is. De mint a reformációnak az egész emberiségre, úgy ennek a magyar ev. ref. egyháztagokra s lelkészekre egyelőre kiszámíthatatlan üdvös hatása leend. És ez a küzdelem eredményre fog vezetni, csak önzetlen lélek, igazi ker. hiten alapuló testvéries érzület hassa át magyar Sionunk oszlopférjait.

Igy és ekkor fog következni egy boldogabb kor, melyben úgy a hívek, mint lelkészek az újult viszonyok között érezve az *egyenlőség és testvériség* igazi életadó melegét: újult erővel fognak működni a magyar prot. egyház, vagy a mi ezzel egyjelentőségű: szeretett hazánk felvirágoztatásán!

Végül pedig — csak úgy per tangentem — a következőket vagyok bátor elmondani:

Alig jelenik meg egyházi lapjainkban iskola-ügyünket érintő cikk, melyben halványabban vagy világosabban ne volna kifejezve az a gondolat, hogy: „*az állam veszi át az összes felekezeti iskolákat*“. Kisebb-nagyobb mértékben foglalkozott is már ezzel a gondolattal minden tanügybarát és hiszem: nagyon sok ev. ref. lelkész is. Egyiknek egy, másinak más gondolata lehetett ez ügyben és meg vagyok győződve, hogy sokak szívét borús érzelmek hatották át a miatt, hogy az állami kezekben prot. érületű fiakat és leányokat, vagyis polgárokat nem fogunk nevelhetni egyházunknak.

Hát akkor már eddig is nagyon sokat veszítettünk, mert hiszen a mai nap is oly sokan neveltetnek már gyermekeink közül az áll. elemi iskolákban!

Hanem — véleményem szerint — ez az aggodalom nem lehet egészen jogos, mert az abban iskolázott, nevelt gyermekek ép úgy lehetnek jó protestánsok, — a lelkészek kellő felügyelete mellett — mint a hogy a zsidók — kik legnagyobb kontingensét szokták képezni

az állami iskoláknak — képesek megőrizni vallásos jellemöket.

Én, a magam részéről, iskoláinkat minden habozás nélkül adnám át az államnak s rákötelezném a lelkészeket a vallás alapos tanítására. Szerintem az állam csak örül annak, hogy valaki az ő kötelességét oly nemes ambícióval, oly lelkesültséggel végzi, mint a prot. egyházak. Hány meg hány iskolát, tanítót tart fent a prot. egyház önerején, s talán nem is egyébért, mint a prot. öntudat ébrentartásáért!...? Nagyon helyesen van, de azt hiszem, hogy lehetnének az állami iskolákban ezentul is ev. ref. vallásu néptanítók, kik nem tagadnák meg vallásos érzelmüket a megújult viszonyok közt sem; a lelkészek pedig — mint vallás-tanítók — nagyobb kört nyernének e téren s eredményt is többet mutathatnának fel.

Az iskolák államosításával óriás teher esnék le a felekezetekről, főként mi rólunk; de nem lennének nemzetiségi iskolák sem, hanem minden iskola lenne: „magyar“; ha pedig valami magyar, az a protestántizmusnak, közelebről ev. ref. egyházunknak ártalmára egyáltalában nincs.

Engemet nem is vádolna e tekintetben a lelkiismeret, ha állapotunk, helyzetünk javítása, reformálása szempontjából kezeltfognánk az állammal. Egy olyan liberális kormány, mint a milyen a mostani is, képes volna tanügyi, sőt egyházügyi kérdéseinket is úgy oldani meg, hogy azzal mindnyájan meg lehetnénk elégedve.

A legszebb, a legragyogóbb korona pedig azzal lenne feltéve az ezer esztendőért állam fejére, ha annyi sok reform eszmék megtestesítése mellett, az ezredéves ünnepélykor azt is elmondhatná: Én vagyok őre a tudománynak, a műveltségnek; — az erkölcsiségnek pedig, mint támaszomnak és talpkövemnek tisztán és sértetlenül fentartása szintén az én érdekem: ennél fogva mindazokat, kik ezen a téren segítségemre vannak, édes gyermekeimnek tekintem s mint ilyeneket, szeretem, ápolom, dajkálom.

nem lehet adni. Helyes. A kath. autonomiáról készített szervezeti vázlatát szerzőnek, figyelmet érdemel.

A kongrua alaptörvényének előteremtése iránt tett Schlauch-féle javaslatot részrehajlatlanul bírálja. Minket is meggyőz arról, hogy az csakugyan burkolt támadást foglal magában a magyar közjog és a parlament ellen s elfogadása a jura reservata diadalszekere előtt tárná fel a kapukat.

A legfőbb felügyeleti jog, mint az állam souverainitásából folyó jog ismertetése minket protestánsokat is kiválóan érdekelhet, mert ez egyházunk fölé is kiterjed. Az államjogok terén tett összehasonlító tanulmányairól már dicsérettel emlékeztünk meg, a francia concordatumoknak a szövegben egyedül eredeti nyelven közlését azonban nem tartjuk szerencsés eljárásnak. Érdekes és jellemző az a megjegyzése, hogy a pápai szék még a *papság megrendszabályozását* is készséggel el tudja tűrni az államhatalom részéről, ha ezt így kívánja — a politika.

Sajnáljuk, de meg kell jegyeznünk, mikép szerző eljárása az idézgetésnél nem fogja kielégíteni azokat, a kik a szakirodalommal hivatásszerűleg foglalkoznak. A tudományos világ elfogadott szokásaira e tekintetben nincs kellő figyelemmel. Verbőczynél titulusra, §-ra sokszor semmi figyelmet nem fordít, máskor meg Gegus fordítását használja, annak fordítási illetőleg nyomtatási

hibáival, holott a tudományos akadémia szabatosabb fordítása is rendelkezésére állhatott. A Collectio Lacensisnél is, a kötet számának mellőzésevel, csak lapszáma hivatkozik, holott a zsinati határozatok ezen híres gyűjteményének már a hetedik, befejező kötete is megjelent. Ezen eljárást, ilyen komoly munkánál, megjegyzés nélkül nem lehet hagynunk.

Volna még egy és más észrevételünk, ha ismerettségünk teljességére törekedhetnénk. De időnk már nem engedi. Mindenesetre melegen ajánljuk e munkát az olvasásra. A fiatalabb nemzedék különösen jól tenné, ha saját egyházunk jogán kívül, melyet első sorban szükséges tudnunk, az ilyen munkák olvasására is időt és gondot fordítana. Az állam és egyház közti viszonyok ismerete illetőleg fontossága az egész vonalon felhívja érdeklődésünket, a minek megértése azonban a különböző egyházak jogi institúcióinak ismeretét föltételezi. Ha a primás a komjáti kánonokkal igyekszik minket leverti a vegyes házasságok kérdésében, bizonyára nekünk is igyekeznünk kell azon, hogy hasonló készséggel álljunk a síkra. Az ilyen munkából, mint a jelenleg ismertetett, sok fegyvert találhatunk küzdelmeink eredménynyel járó folytatására.

Dr. Kovács Sándor.

Azzal a megnyugtató gondolattal végzem, hogy csakis a véleményem szerint legjobbat akartam ezuttal inaugurálni.

Bár ne hangzanának el szavaim a pusztában nyomtalanul!

Király Antal,
t.-bökényi ev. ref. lelkész.

TANÜGY.

A német egyetemek 1893/4. téli felében.

E lapok szerkesztősége program gyanánt ezt jelentette ki: „Tanügyi téren a debreczeni prot. egyetem nagy eszméjének szolgálatára leszünk újabban kiválólag hivatva s mindent el fogunk annak idejében, a sajtó és igazság erejével, követni arra nézve, hogy a nagy lelkesedés méltó eredményre vezessen s . . . valami korcs alkotás szégyenét hordozni ne legyünk kénytelenek.“ A milyen buzgón és meglepően jó eredménnyel folynak az adakozások, úgy látszik, hogy az egyetem vagy bölcséleti fakultás szervezésének kérdése már a közel jövőben aktuális lehet, s épen azért a mi sajtósági egyház-szervezeti viszonyainknál fogva kívánatosnak tűnhetik fel, hogy közönségünk minél szélesebb körben ismerkedjék meg a külföldi, nevezetesen a német birodalmi és svájci egyetemek berendezésével. E célra akar szolgálni az alább közlendő kis statisztika. Igaz, hogy e statisztika csak a tanító-erők létszámával foglalkozik, de ez a hiány később — a szerkesztőség kegyes engedelmével — könnyen pótolható lesz s talán még így hiányosan is lehet ebből meríteni, egyelőre is némi tanúságot.

A kimutatás, mely — mint látható — a német birodalmi 20 egyetemről és egy — theologiai és philosophiai szakkal bíró — akadémiáról szól, lehetőleg a mi céljainknak megfelelőleg van összeállítva. Épen azért, kivéven az elől közölt négy nagy egyetemet, melyeket épen nagyságuknál fogva mi mintául úgy sem vehetnénk, az orvosi szakon tanító egyének ki vannak a számításból hagyva, úgy, hogy a kimutatás csak a theologiai, jogi és philosophiai szakokra vonatkozik.* A philosophiába be van foglalva a math. természettudományi szak is, a mely nélkül már ma — kivált ha még tanárképzésre is gondolunk — bölcséleti szakot képzelni is képtelenség. Örömmel láthatni egyébiránt, hogy már nálunk is kezdenek nem beszélni a megcsontított philosophiai szakról. Látható továbbá e kimutatásból, hogy 3 egyetemen (Breslau, Bonn, Tübingen) a római kath. és a prot.

* Talán lesz, a kit érdekel, ha zárjelben ismétljük azt a különben általánosan ismert dolgot, hogy az 189²/₃ isk. évben a budapesti egyetem tanári kara 191 egyénből állott, és pedig 77 rendes, 20 rendkívüli, 89 magántanár és 5 magántanítóból. Működött ezenkívül 49 tanársegéd 2 tanárhelyettes.

A 19¹ tanár közül esik a hittudományi karra 9 rendes és 1 magántanár, vagyis az egésznek 5²/₆-a.

A jog- és államtudományi karra 20 rendes, 6 rendkiv. és 14 magántanár; az egésznek 20⁹/₁₀-a.

A bölcsészettudományi karra 30 rendes, 4 rendkiv., 30 magántanár és 5 tanító, vagyis az egésznek 36¹/₁₀-a, (természetesen nem számítva le az orvosi kar tanárait, kik az egésznek 37⁶/₁₀-át teszik.)

Ha pedig eltekintünk az orvosi szaktól, akkor a többi 3 szakon levő 109 tanárból a philosophiára 69, vagyis az egésznek 63³/₁₀-a jut.

A kolozsvári egyetemen az 189²/₃ isk. év második felében 43. ny. rendes, 1 ny. rendkiv., 3 cz. ny. rendkiv., 9 magántanár, 1 előadó, 3 magántanító működött. És pedig a jogtudományi karban 12 rend., 1 cz. ny. rk., 2 magántanár, 1 előadó, összesen 16. — Az orvostudományi karban 10 rendes, 2 cz. ny. rk., 3 magántanár, összesen 15, — a phil. és math. term. tud. szakban 21 rendes, 1 rendkiv., 4 magántanár, 3 szaktanító, összesen 29, vagyis a 60 tagból álló teljes tanártestületnek majdnem 50%-a. Ezek szerint a kolozsvári egyetem philosophiai szaka, a tanerők tekintetében körülbelül a Würzburgi, Giesseni és Erlangeni egyetemével áll egy színvonalon.

theologiai szak szépen megfér egymás mellett; a philosophiai szak 5 helyen van két szekcióra, történelem-philologiai és math.-természettudományi szakaszra osztva, 16 helyen a két szakasz együvé van csatolva. A jogtudományi kar csak Tübingenben van két részre választva.

A tanító egyének létszámát nem lehetett csak a rendes és rendkívüli tanárookra szorítani. Ha csak ezeket vennénk tekintetbe, igen hamis képet kapnánk a német egyetemekről. Azokon igen lényeges tényező a gyönyörűen kifejlődött magántanári vagy docensi intézmény. És mivel ez intézménynek kifejlődésére mi még hosszú időn át nem számolhatunk, a minek folytán a docensek hiányát, legalább egy részben, valószínűleg rendkívüli tanárokkal kell pótolnunk, ha tájékozni akarjuk magunkat a philosophiai szakon létesítendő tanszékek számáról, lehetetlen a docenseket is számításba nem venni. A lectorok és tanítók rovatban a művészetek és újabb nyelvek tanítói vannak összeszámolva.

A legkisebb tanári létszámmal bíró egyetem a rostocki, hol a philosophián 21, a jogon és theologian összesen 9 tanerő működik. Ugy gondolom, e számon alól maradni egy egyetemnek már nem lehet. A tanárok közép számát véve, egyre-másra esik egy egyetemen a jogra és theologiára összesen 20–22, a philosophiára 50 tanár, tehát az összes létszámnak mintegy 70%-a. Ámbár a különböző szakok a különböző egyetemeknek úgyis szólva saját egyéniségéhez képest, nem mindenütt egyenlő mértékben vannak kifejlesztve. Kielben p. o. a jogra és theologiára összesen csak 12, a philosophiára magára pedig 54 tanár jut, míg Tübingenben a 81 tanárból csak 40 jut a philosophiára.

Egyébiránt talán annak, ki belőle tanulságot akar meríteni, maga e kis kimutatás is szolgálhat ilyenekéül. Annál fogva annak megemlítésével, hogy ha e lapokban hely jut rá, közölni szándékozom még egy kimutatást a svájci egyetemek tanári létszámáról, s még egyet az egyetemek mellett fennálló különféle intézményekről, — talán legjobb lesz a mostani közlést berekeszteni magával a kimutatással. Ime tehát:

N é v	A város lakosainak száma	Hány s z a k volt ?			A tanórák összes száma	A philosophiában alkalmazva volt tanár								
		theológiában ?	jogban ?	philosophiában ?		összesen	rendes	rendkívüli	tiszteletbeli	docens	lector és tanító			
Berlin	1.600,000	1	1	1	359									
Leipzig	353,000	1	1	1	213									
München	360,000	1	1	2	169									
Strassburg	124,000	1	1	2	126									
Breslau	335,000	2	1	1	105	69	34	12	—	20	3			
Halle	101,000	1	1	1	103	78	26	19	1	25	7			
Bonn	42,000	2	1	1	100	64	30	13	—	20	1			
Göttingen	24,000	1	1	1	99	70	37	13	—	15	5			
Hidelberg	32,000	1	1	2	92	72	20	26	7	9	10			
Tübingen	13,000	2	2	2	81	40	18	8	—	7	7			
Freiburg	49,000	1	1	1	73	51	15	17	3	11	5			
Königsberg	162,000	1	1	1	73	56	26	13	—	10	7			
Marburg	15,000	1	1	1	72	50	23	12	—	9	6			
Jena	13,000	1	1	1	67	54	18	18	5	10	3			
Greifswald	22,500	1	1	1	66	47	22	7	—	12	6			
Kiel	69,500	1	1	1	66	54	25	9	—	14	6			
Würzburg	61,000	1	1	2	53	32	15	5	—	9	3			
Giessen	21,000	1	1	1	51	33	21	6	—	3	3			
Erlangen	18,000	1	1	1	50	33	20	2	—	6	5			
Münster (akadémia)	49,000	1	—	1	47	37	15	10	1	4	7			
Rostock	44,000	1	1	1	30	21	13	4	—	3	1			
					összesen	1229	851							
					átlag	72	50	—	69.7%					

Jegyzet. A „Közgazdasági és statisztikai évkönyv“ 1892—93. évfolyama szerint a tudomány- és műegyetemek s az egyes országokban ilyeneknek nevezett fakultások és akadémiák adatai jelenleg a következők:

Az ország neve	Év	Intézetek	Tanárok	Az ország neve	Év	Intézetek	Tanárok
Oroszország	1890	9	1039	Dánia	1890	2	—
Nemet birodalom	1891-2	21	2422	Svédország	1891	2	—
Poroszország	1891-2	11	1302	Norvégia	1890	1	—
Franciaország	1890	77	—	Finnország	1890	2	—
Anglia és Wales	1892	15	924	Portugália	1890	6	—
Skoczia	1892	5	267	Svajcz	1891-2	7	—
Írország	1892	4	128	Romania	1889	2	110
Olaszország	1890	32	1197	Szerbia	1891	1	35
Ausztria	1891	14	1473	Keletindia	1891	5	—
Spanyolország	1888	10	—	Japán	1890	1	227
Magyarország	1892	3	324	Észak-amerikai			
Belgium	1892	4	—	egyesült államok	1891	430	8472
Németalföld	1891	4	166				

* A fakultások száma.

Népiskoláink.

Válpontozottunk. Iskoláink életének meg kell újhódni. A régiék elmúltak, mindenek megújulnak. Észmék támadnak, tervek keletkeznek, melyek villany-szikraként hatnak s alakítják át a társadalmakat.

Be tudunk-e mi hatolni ez eszmék világába? Birjuk-e megvalósítani a terveket? Megértjük-e végre a mutatkozó jelenségeket? Minden attól függ. Életünk, fejlődésünk eme feltételekhez van kötve. Élni nem elég, tenni kell. Cselekvésben nyilatkozik a valódi élet. Megszokott indolenciánk — különösen iskolai téren — elernyeszt, semmivé tesz; míg kissé pezsgőbb tevékenység megment, életerőhöz juttat.

Szomorú tünetek mutatkoznak reform. társadalmunknál, megdöbbentő jelszavak hangzanak, idegen elvek kerülnek felszínre, melyek már betolakodnak házaikba, uralni kívánják prot. álláspontunkat. Ezek mind a közelmúltnak tévedéseiből származtak, megalkuvási hajlamunkból, kunktatori viseikedésünkből születtek.

A múlt hátunk megett van, tanuljunk attól. A jelen kezünkben, a jövő előttünk van, rendezkedjünk, alkossunk, építsünk. Iskoláinkat fenyegeti a veszedelem, mert nem állhatnak meg önerőnkben. Az állam segítyt ígér, de némi jogokat követel annak fejében. Valljuk meg: e jogkövetelés nem oly túlságos, össze sem hasonlítható a segélyezett gymnasiumok jogvesztésével; de azért fáj lelkünk, vérzik szívünk, ha arra gondolunk, hogy íme ős-intézményeink jogait másokkal kell már megosztanunk. Az ősök filléréiből alkotott, sokszor a szükséggel küzdő kicsiny egyházak véres verejtékén fentartott iskolák mind lazább egybefüggésbe jutnak édes anyjokkal, az egyházzal, s míg az üldözött ősök annyi balszerencse közt megvédték és megtartották szerződéseken nyugvó iskolajogukat; addig mi, kényelemben élő utódok, alig mertünk két évtized alatt szót emelni azok védelmére. Más idők, más emberek, más erkölcsök.

Nem vitatja el senki az államnak saját hatalmában gyökerező iskolajogát s mi reformátusok nem is kívántuk és nem óhajtjuk, hogy ez kérdésbe tétessék; de míg felekezeti iskolák léteznek a hazában, addig a mi autonomikus iskolajogunk is számít valamit, hiszen ezt az állam maga garantirozza, midőn a békekötéseken nyugvó szerződéseket törvénybe iktatja, s „örök időkre“ érvényeseknek nyilvánítja.

Tudom, hogy ezek „elavult nézetek“, „túlhaladott álláspontok“ és ha ama nagy ember, ki mint egy óriás emelkedett ki a sokaságból, — ezelőtt három évtizeddel nem birta ezeket megértetni a „modern“ elmékkel: ho-

gyan vállalkoznám én ily nagy feladatra ma, egészen megváltozott viszonyok közt és ily gyenge tehetséggel? Nem is vállalkozom, hanem csak folyvást hangoztatom, mert jó ezt hangoztatni ma, hogy népiskoláinkat — míg felekezeti iskolák léteznek — egyházunk ki nem adhatja kezei közül.

A reform. egyház mindig nagy áldozatok árán tartotta fenn a maga iskoláit; tetemes áldozatokat hozott azokért a közelmúltban is, mert hiszen nagy számmal állította fel az új intézeteket s ezek miatt sok ezereknek rendes évi terhet vette vállaira. Ez mind igaz, szép és nemes cselekedet, az ősi erényeknek kedves megnyilatkozása: ámdé ha a dolog mélyére tekintünk, fájdalmas szívvel gondolunk vissza a múltra, mert az áldozatok mellett hiányzott az, a mi lelket öntött volna ténykedésünkbe, hiányzott t. i. az *egységes vezetés*.

A reform. egyház népiskolai intézkedéseit tekintve, — az 1881-diki zsinaton kimondott *egyetemes ev. ref. egyház* nagy elve mellett — valóban egyházkerületekre, egyházmegyékre maradt széttagolva; sőt igen sok helyen az egyházközségek is teljes és önálló egésznek képeztek. Miért? Mert úgy az előző, mint a közelebb lefolyt zsinat óvakodott attól, hogy egy egyetemlegesen kötelező népiskolai szervezetet dolgozzék ki és iktasson törvénybe.

Nem kutatom az okokat, melyek ez álláspontra utalták a zsinatot; annyival kevésbé akarok bírálatot mondani eljárása felett, mert hiszen én illetéktelen vagyok a bírálat gyakorlására és szabatos ítéletet én — ki beavatva nem lévén a magas egyházpolitika titkaiba — nem is hozhatok: de annyi jogom megvan, hogy mint egyháznak hű tagja fájlaljam ama mulasztást, hiszen mint ev. ref. tanító sajnosan tapasztalom annak lehangoló hatását és szomorú lélekkel látom azon fel-felmerülő tüneteket, melyek iskolajogunk iránt a bizalmat, az érdeklődést megölni segítik szíveinkben.

Egy áldatlan zűrzavar nyűgözte le tevékenységünket s tartja fogva jórészt ma is a lelkeket, az eszmék összekuszálása, a viszonyok hamis mérlegelése megtevesztette még a komoly gondolkozókat is és olyan útvesztőbe juttatta, melyből csak igen nagy áron, iskoláink feláldozásának kikiáltásával próbálnak menekülni. A nyakas kálvinizmus ott görnyed, a prot. hagyomány és áldozatkészség ott töpreng a kótyavetyére szánt jogok áruasztalánál és kész alkura lépni a hitelezővel.

Hát hiszen lépjen alkura, kössön okos szerződést, mert más út már nem mutatkozik; évtizedek hallgatása, sok esztendő opportunizmusa megteremté a mai kényeszerhelyzetet. Iskoláink új berendezése életkérdés, tanítóink tisztességes díjazása törvényszabta kötelesség és ezt nagy részben csak az *államsegély igénybevételével tehetjük*. De államsegély és reform. iskola még megtérnek egymás mellett és habár némely jogokat a segélyezett iskolákban együtt gyakorolunk most már az állammal: azért iskoláink reform. jellegét megőrizni szent kötelességünk.

Nincs mit félni a tanítói „féltelenségtől“, hiszen a választási jog és fegyelmi eljárás — felterjesztés kötelezettsége mellett — megmarad az egyház kezében. Aztán meg a tanítóképzés terén is el kell jönni egy egészséges reformnak, hol az ismeretkör tágítva, a nevelés más alapokra leendő fektetve. Keressük meg a hiányt mindenütt s *vegyük egységes vezetés alá népoktatásunkat*.

És ha már így a rendezkedésben benne vagyunk, legelső kötelességünk a tanítói fizetések rendezése. A hol segélyt kell igénybe vennünk, jobb, ha többet kérünk, s épen azért tegyünk egyszer a magunk lábán egy lépést előre s addig is, míg egyházi törvényeinkbe felvehetnénk, mondja ki minden ev. ref. egyh. kerület, *hogy a magyar*

ref. tanítók fizetési minimuma 400 forint s ez összeg k'pótlására kérni fogja az államsegélyt.

Szolgáltasson az egyház igazságot tanítóinak, teheti ezt minden újabb áldozat nélkül.

Tartsuk meg segélyezett iskoláinkat is. Szükségünk van ezekre mindaddig, míg más idők más rendezést vonandanak maguk után. A mai terhes politikai és társadalmi élet sok villany anyaggal van megtöltve. Ki tudja, mikor gyúl ki a villám, hogy az fejünkre sujtson! Az a hangzatos és ruganyossá vált lelkiismereti sérelem, mely úgy jajveszékél és sokszor már reánk förmed, a szabadelvűség köpenye alá bujt nehéz fegyverzetű középkori lovag és a neve: „türelmetlenség.”

Mi leend sorsunk, ha majd a „szabadelvűség” hangoztatása mellett — mely pedig léssen szabadkezdőség — ledöntik a kisebbséget védő bástyát, eltörlik az 1868. LIII. t.-cikket? Bizony akkor nehéz idők fognak következni s igen szerencsések leszünk, ha még megmaradt ősi védvonalunkat, népiskoláinkat a támadás ellenében sikerrel használhatjuk.

Népiskoláink szemünk fénye, ne hagyjuk ezt az áramlat által elsepertetni.

Krassó.

Sinka Lajos,
ev. ref. tanító.

Könyvismertetés.

Az én imáim. Imák és elmélkedések prot. gyermek, serdülő leányok és ifjú hölgyek számára. Irta B. Barkóczy-Dömök Antónia m. kir. áll. felső leányisk. igazgatónő. Budapest, Kókai Lajos. 1892.

Baráti szavak legközelebb egy kis zsebkiadású imakönyvre hívták fel figyelmemet, melynek igénytelen külseje alatt oly szép és nemes tartalmat találtam, hogy kényszerítve érzem magamat róla egyet-mást írni, annyi- val inkább, mert e valóban érdemes és a prot. ima-irodalomban számottevő könyvvel a sajtó még — tudtommal méltóképen nem foglalkozott. Ez imák a *Dömök Antónia* imái, ki azelőtt Besztercebányán, jelenleg pedig Máramarosszigeten felső leányiskolai igazgatónő, mely állásában hosszú időt töltvén, bő alkalma nyílt a serdülő leánykák szívét-lelkét kiismerni s megtalálni a hangot, melyen azokhoz szólhat. S hogy a női léleknek a legfinomabb árnyalatokig való ismerete a buzgóság édes áhítatának felköltéséhez felette szükséges, azt bizonyítja a *Dömök Antónia* derék előzőjének, *Tóth Pálnak* példája, a ki szintén hasonminőségben írta meg a prot. fiatal hölgyek számára az imába merült léleknek igazi *Gyöngyvirágait*.

De a mint Tóth Pált sem egyedül ez az ismeret tette avatott ima-íróvá s nem ez adott szárnyat buzgóságának, hanem ismereteit és gazdag tapasztalatait meg-aranyozó költői lelkülete, úgy *Dömök Antóniát* is, hogy úgy mondjam, *élete tragikumja* emelte fel ama magasabb tájakra, hol a hit, buzgóság, áhítat, szenvedés jótékony imában olvad fel. Maga írja könyve bevezetésében, hogy a mily lelki fájdalom és bánat egy ifjú lányt, egy hon-leányt s egy ifjú nőt érhet, azt évek hosszú során át mind tapasztalta. De ha nem írta is, imái élénk bizony-ságot tennének sok csapást szenvedett, de a hitben és szeretetben mindenkor nyugalmat lelt önmegadó kereszt-yéni lelke fenköltéséről. Azok az imái a legközvetlenebbek és legszívrehatóbbak, melyekben a lelki fájdalmak és testi szenvedések által gyötört leány eseng a Mindenható kegyelme után. A kínok között vergődő, még testileg, lelkileg erőtelen leánynak oly megrázó, de egy-szersmind a megnyugtató hitnek oly csudás erővel

hangzó szavaival találkozunk könyve utolsó részében, a melyet csak az átérzett és átélt szenvedések és e szenvedések között sziklamódra kipróbált hit szülhet.

Szerző szenvedő szívének mélyéből, hogy meg ne szakadjon, föl kellett fakadnia a jótékony ima forrásának és mert az egyenesen tör elő, azért az oly friss és az áhítatos lélek szomját eloltó. *Dömök Antónia* nem igyekszik az Eüchétika szabályai szerint tenni papírra szíve érzelmeit, sőt még a nálunk megszokott kenetteljes, bibliai hangot sem használja és imái mégis magukkal ragadják a művelt lelket. Ő még a bibliai idézeteket is modern ruhába öltözteti, sőt a bibliai helynek sok helyt csak az értelmét adja vissza (152. l.), azért az idéző-jeleket el is hagyhatná. Az Eüchétikát azonban szívesen félretesszük nála, egyszerű, közvetlen, szívhez szóló imái és elmélkedései kedvesebbek a maguk mivoltában, mintha tudós tanszabályokon szűrődne át, a mikor talán imába mélyedt lelkének szép színvegyületű prismái is megtörnének; a biblia szószerinti idézését is meg-bocsátjuk annak, ki a szent könyv szellemét oly magasztosan tudja átérteni és felfogni, mint *Az én imáim* írja.

Szép imákat ad a prot. ifjú leány ajkára — a már említett szenvedések közt mondandókon kívül — az élet különböző viszonyaiban. A fájdalom és boldogtalanság azonban mindig meghatóbb módon jut nála kifejezésre, mint az öröm és boldogság. Köznapi és ünnepi imái, valamint elmélkedései az úrvacsorához készüléskor, a mint az ifjú leány érzelm- és gondolatkörét túl nem haladók, épúgy az evangélium szellemében irottak. Egy helyen mégis Jézus *szent* anyjáról beszél (122. l.), a mi nem prot. felfogás s egy újabb kiadásban elhagyható; más helyen pedig apodiktice mondja, hogy a ki vétkezett, nem imádkozhat Istent (164. l.), a mi már evangéliomellenes s az újabb kiadásban javítandó.

Az imák nyelve a tartalomhoz mérten egyszerű, bájos, de mégis annyira felemelő, hogy a szavak szárnyain repülve szinte közelebb érezzük magunkat az éghez. Üres, semmit mondó kifejezések nincsenek, a dagályosságot szerző óvatosan kerüli. Egyetlen periodust találtam (205. l.), melybe beleful a hasonlat s melyen simítani kellene. Egy mondatát pedig: Engedd Atyám, hogy e *lény* nagyfonságát és teljes *horderejét* átértsem (50. l.), — nem tartok sem imába valónak, sem ifjú, serdülő leány gondolatköréhez alkalmazottnak.

Dömök Antónia imái, miután 1892-ben jelentek meg, már sok prot. család leányainak égi lajtorjája, de azoknak, kik még nem ismerik, nem lehet eléggé ajánlanom és e könyv minél szélesebb elterjedését szívemből kívánom.

S. Szabó József.

IRODALOM.

Felhívás és kérelem!

A tiszántúli ev. ref. egyházkerületnek 1893. nov. 2-án Debreczenben tartott közgyűlésében megígértem és ajánlatot tettem, hogy ezen egyházkerület legrégibb jegyzőkönyveit, egészen azon időig, a midőn azok nyomtatásban jelentek meg, tehát 1860. október hóig, röviden kivonatozva kinyomatván, nyilvánosságra hozom, hogy így azok és az azokban foglalt tárgyak ismertebbek legyenek.

Ezt annyival inkább szükségesnek tartom megvalósítani, mert egyéni meggyőződéseim szerint ezek

ismerete s tanulmányozása nélkül sem a tiszántúli egyházkerület, sem a debreczeni főiskola történetét, a maga teljes egészében és alapjában aligha írhatja meg bárki is. Tehát mint források legyenek ezen kiadványok a tiszántúli egyházkerület és egyetemes ref. egyházunk történetének megírásával foglalkozók előtt.

A mint az köztudomású: „*Adalékok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület történetéhez*“, ily czím alatt azon egyházkerület legrégebb jegyzőkönyveinek tartalmát majdnem egészen a 4 első kötet végéig, közöltem a „*Debreczeni Protestáns Lap*“-ban 1883. évtől kezdve 1892. évig. Ezen elszórva, kisebb-nagyobb időközök alatt megjelent adatokat külön lenyomatra összeállítottam és a következő két füzetben bocsátom főképp a tiszántúli népesebb egyházak és az egyháztörténelem iránt érdekel viseltető tisztelt közönség rendelkezésére.

Első füzet, 8-ad rét, 102 lap, a legrégebb jegyzőkönyvből, 1568—1765-ig.

Második füzet, 8-ad rét, 218 lap, a jegyzőkönyvek II—IV. darabjaiból 1736—1782. augusztusig.

Ezekhez jó: Bécsi tanácskozás a magyarországi protestáns egyház szervezete ügyében, 1855. május 17-től június 19-ig. 8-adrét, 94 lap.

E 3 füzet ára 1 frt 60 kr., mely hozzám beküldetvén, azokat mindenkinek bérmentve küldöm meg.

Óhajtanám, hogy a millenium évét, 1896. esztendő azzal ünnepelhetnék meg, hogy úgy a tiszántúli egyházkerületnek jegyzőkönyvei, az általam jelzett időig, mint a magyarországi ev. ref. egyház konventjeinek jegyzőkönyvei is akkorra, kivonatozva a sajtó alul kikerülhettek.

Reményem és hiszem, hogy 400 előfizető csak akad e széles hazában, a kiknek pártolása mellett termetet megvalósíthatom.

Kérem a támogatást és pártolást!

Közvetlen hozzám kérem küldeni a megrendeléseket, miután a füzeteket csak 500 példányban nyomattam. Debreczen, N.-Péterfia-utca 351. szám.

Debreczen, 1894. február 8-án.

Tisztelettel

Tóth Sámuel,

debr. theol. akad. tanár és a tiszántúli ev. ref. egyházkerület főjegyzője s levéltárnoka.

A vallás, mint a politikai jogok gyakorlásának alapfeltétele. E czím alatt jelent meg legközelebb *dr. Horváth Ödöntől*, az eperjesi jogakadémia jeles tanárától, a szorgalmas és termékeny jogi és publicisztikai írótól egy aktuális érdekű tanulmány, a melyben szerző kiválólag annak kifejtésével foglalkozik, hogy a magyar államjog szerint minő befolyása van és volt a multban a vallásfelekezeti minőségnek a politikai jogok gyakorlására. Nagy szorgalommal és fáradsággal kutatja fel szerző a kérdés megvilágosítására szolgáló jogszabályokat. Végül a lelkiismereti szabadság és a jogállam követelménye gyanánt tünteti fel az egyházpolitikai javaslatokat, a melyeknek epokhális jelentőséget tulajdonít hazánk fejlődésében, kiemelvén br. Eötvös méltó utódjának, *Csáky Albin gróf* miniszternek e téren szerzett érdemeit, a ki hatalmas tetterőt párosít a haza javának előmozdítására irányuló legjobb szándékkal. Ez érdemeiket szerzővel együtt készséggel ismeri el a nemzeti haladás minden igaz barátja. Ajánljuk az érdekes munkát, mely Eperjesen Kósch Árpád könyvnyomdájából került ki; ára 3 korona.

Megjelentek: Laveleye Emil Egyházpolitikai tanulmányai. I. A katolikus népek jövőjéről. II. A klerikális párt Belgiumban. Ára 80 kr. Fordította *dr. Bartha Béla* jogtanár. Debreczen. — Továbbá: *A pápaság jövője.* Fordította szintén *dr. Bartha Béla.* Külön lenyomat a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ 1893. okt. 12-iki 41. számából. Budapest. Ára 20 kr. — Az előbbi tanulmányokat szerző szívességéből a „Debreczeni Prot. Lap“ közölte mult évi folyamában. A jeles és szorgalmas fordító, a ki a nagy hírű belga tudós és író özvegyétől szerezte meg a jogot e tanulmányok fordíthatására, kiváló szolgálatot teljesített hazánkban a liberális ügyének ez aktuális érdekű és eszmékben gazdag dolgozatok átültetése által. Melegen ajánljuk mindkét füzetet t. olvasóinknak.

A vágsellyei iskolamester. Kép a magyarhoni ev. prot. egyház első rendszeres üldöztetésének idejéből. Írta *Stromp László* theol. akad. m. tanár. Pozsony. E népies irányu, tartalmas és ügyesen irt dolgozat A Mi Otthonunk Könyvesházának 2-ik és 3-ik szakasza gyanánt jelent meg karácsony előtt. Ez a derék vállalat, melynek élén *dr. Masznyik Endre* és *Stromp László* lelkésztanárok állanak, nemes czéljának megfelelőleg, e füzetben is igen alkalmas téli olvasmányt nyújtott a prot. nép számára. Kívánatos, hogy a prot. öntudat emelésére szolgáló ilyen olvasmányok minél szélesebb körben nyerjenek elterjedést népünk között. E kettős füzet ára 10 kr

Külföldi hírek.

Hollandiában az egyházi lapok mostanság sokat foglalkoznak az amsterdami theologiai fakultás feloszlatásának körülményeivel. E nagy horderejű esemény előzményeiről s megtörténtéről röviden ezeket szűkséges tudnunk: 1878. előtt a három híres holland egyetemen, t. i. Leidenben, Utrechtben és Groningenben a theologiai fakultások úgy voltak szervezve, hogy azokban az államegyház, az úgynevezett „Nederlandsch gereformeerde Kerk“ leendő lelkészei is kiképeztetést nyerhettek, mert a tanárok ennek az egyháznak voltak a tagjai. 1878. után azonban a theologiai fakultásoknak az egyházhoz való eine viszonya gyökeres változást szenvedett. Ettől kezdve ugyanis a theologusokat a nevezett fakultásokon nem egy bizonyos, meghatározott egyházi szervezet számára készítették elő, hanem a teológiát, csak úgy általános szempontból tárgyalták. P. o. a dogmatikával és gyakorlati teológiával nem sokat törődtek. Ez okból az államegyház, támogatást nyerve az állam részéről is, mindenik fakultáson két-két professori tanszéket alapított, a saját elveit különlegesebben képviselő és terjesztő szaktudományok (hittan, egyházjog, gyakorlati teologia) előadása czéljából. Amsterdam városa szintén engedélyt nyert arra, hogy az ismert hírű Athenaeumból a többi teljes egyetemekkel mindenben versenyképes egyetemet szervezhessen, a melynek a tanárait a városi tanács nevezte s nevezi ki. Ennek az egyetemnek egyik kara volt a szóban forgó theologiai fakultás is, melynek tanárai közül kettőt itt is az államegyház zsinata nevezett ki, bár azoknak javadalmazásáról a város gondoskodott. A fakultás gyors fejlődésnek indult, a hittanhallgatók száma egyre emelkedett, sőt a mult évben még felül is multa a többi egyetemek theologusainak számát. S e szép virágzásnak láttára és ellenére mégis most az amsterdami közgyűlés, az egyház által kinevezett egyik rendes tanár el-

halálózása alkalmából kimondotta, hogy ezentúl az egyházi részről kinevezett tanárok állomásait megszünteti. E határozat alapján aztán a zsinat is kénytelen volt a másik tanárt, Müllert elbocsátani, egyszersmind az egyházi jellegű theologiai katedrákat megszüntetni s a hallgatók további képzését a többi 3 egyetem gondjaira bízni. Ez az egész dolog ily előadás után egészen egyszerűnek tűnik fel, sőt talán még indokoltnak is mutatkozik, ha figyelembe vesszük, hogy Hollandia számára három theologiai fakultás teljesen elegendő. Ezzel érveltek az amsterdami fakultás megszüntetésére törekvő elemek is. Csakhogy az egész ügy mögött a politikai pártoskodás és a hatalmi túlsulyra törekvés cselszövényei s fondorlatai kísértének. A városi határozatot az a többség hozta, a melyben a Héraut és Standaard hírhedt főszerkesztőjének, a kiváló tehetségű dr. Kuypernek a pártja, továbbá az ultramontánok és radikálisok sajátos módon sorakoztak egymás mellé, csakhogy a ref. államegyház ellen táplált közös gyűlöletöknek kifejezést adhassanak. Kuyperék azért haraguszna, mert nem sikerült nekik, hogy az egyház felett rendelkezhessenek; az ultramontánok hagyományból gyűlölik a református-ságot, a jó ref. holland nép ősi vallását; a radikálisoknak meg nem kell sem vallás, sem egyház. Ily pártérdekek, ily adáz elvek, ily rombozó elemek tusájának színtere a ref. Hollandia, melynek mozgalmairól időnként ezentúl is tájékoztatni fogjuk olvasóinkat.

Franciaországban a ref. egyház életében kiváló fontosságú esemény gyanánt kell tekintenünk, a történelmi nevezetességű La Rochelle városában múlt évi október hó 10—19. napjain tartott zsinatot. Ez volt a hugenották vértanúi egyházának hatodik zsinata; az elsőt Párizsban tartották 1879-ben. A múlt évi ülésszak alatt a zsinat első sorban is az új liturgia, a revideált bibliafordítás, a zsoltár és énekeskönyv átdolgozása, a leendő lelkészek képzése, új lelkészi állomások szervezése s általában az evangéliumi munkálkodás ügyeivel foglalkozott, kiterjesztve figyelmét a lelkipásztori gondozásnak minden téren való érvényesítésére, többek közt a vasárnap illő megszentelésére. Ezenkívül az egyházi rendtartás körébe tartozó fegyelmi eljárás felett is beható eszmecserét folytattak. Általában a francia református egyház igen élénk és áldásos evangéliumi tevékenységet fejt ki s a párizsi és montaubani theologiai fakultások a szaktudomány ápolásának és előbbre vitelének kiváló gócpontjai. Az egyházi hírlapirodalom is szépen virágzik; ennek egyik volt buzgó munkása, a 17 éves korában katolikusból áttért 70 éves agg Pilatte Leo lelkész, az „Eglise Libre” szerkesztője, Nizzában elhalt.

Még a keresztyén missiói munka nagy áldásának igazolására iktatunk ide egy pár tanulságos adatot. A Fidsi szigeteken 1835. óta működik a wesleyanus missio s ma már 1000 templomban mintegy 3000 bennszülött lelkipásztor hirdeti a több mint százezerre menő hívőknek az evangéliomot. A Bostonban központosított amerikai missio-társaság pedig összesen 2738 egyént, lelkészeket, tanítókat, férfi és nő missionariusokat foglalkoztat az evangéliumi munka mezején s hatása kiterjed 442 gyülekezetre s majdnem ötvenezer felnőtt egyháztagra. Van 17 lelkészképző intézete 228 növendékkel, 1019 elemi iskolája 40,615 gyermekkel. A bennszülött hívek 450 ezer korona adományt áldoztak a missioi szent célra s az összes kiadás 3.073,336 koronára rugott, a mi noha több mint 350 ezer koronával haladja meg a bevételi összeget, mindamellett a társaság tagjai nem lankadnak meg s nem csüggednek el, mert élteni s vezérli őket az evangéliumi igazsága, mely Istennek ereje, minden hívőnek üdvösségére. ○

KÜLÖNFELÉK.

— **Államsegély.** A törvényhozás a magyarországi ev. ref. egyház közalapja részére az 1894. évre átmeneti kiadások címén 100.000 frtot szavazott meg, mely összeg a konventi elnökség által a magyar földhitelintézetnél a ref. közalap pénztárába helyeztetett el. Az állandó államsegély-összeg az 5 egyházkerület részére 73.000 frtban, melyből a tiszántúli ref. egyházkerület illető 26.953 frt 83 kr. ide Debreczenbe most küldetett le. (E közleményt a legilletékesebb forrásból merítettük, s így minden ettől eltérő s eddig nyilvánosságra hozott hírléles téves információk eredménye. Szerk.)

— **Debreczeni egyetem.** Egy nap sem mulik el a nélkül, hogy e nagy eszme megvalósulásához mind közelebb-közelebb ne éreznők magunkat. Első sorban és különösen a három-százados múltu kollégium iránt táplált hálaérzet és kegyelet az a kiapadhatatlan forrás, melyből az áldozat cseppjei folydogálnak, harmincz-szorosan, hatvanszorosan, százszorosan, sőt — hála az Urnak s elismerés a nemes jötevőknek — még ezerszeresen is. *Debreczen* polgársága méltóan karolta fel az ügyet s az egyházkerület gyűlekezetei, leköszel, tanítói, hű tagjai, mindannyian meghozták a vallás, tudomány és műveltség érdekében áldozataikat. Városunkban e héten *Papp Ferencz* nyug. városi főjegyző és neje *Medgyessy Erzsébet* úrnő 400 koronás, *Gregeresen G.* és fiai vállalkozó és építető czég 200 koronás, *Lukács Dezső* 100, *Vida József* 50 koronás alapítványt tettek. Hatvan-utczai V. tiz-ben 145 kor., *Piacz-u.* külvárosban 26 korona gyűlt. *Vidékről* is szép jeleit látjuk a protestáns buzgóságnak. *Bencsik István* esperes a nagy-paládi egyházban gyűjtött 100 koronát beküldötte. *Géza Ferencz* siteri (biharmegyei) lelkész, hiveinek nap-számmal keresett filléreit, összesen 40 koronát küldött. *Kassay Béla* istvándi lelkész 10 korona 42 fillért gyűjtött. A *darvasi* ref. hivek 7 kor. 40 fillért adományoztak. *Sikvorovszky Zsigmondné* úrnő Karancságról 100 koronát, a *kunhegyesi* takarékpénztár 30 koronát, a *vértesi* ref. egyház összesen 322 koronát 40 fillért adakoztak, mely utóbbi összeghez az egyház 100, *Szücs László* lelkész 10, *Nagy Móricz* földbirtokos 100, *Fráter Gyula* tanácsbíró 50, *Lukács Gy.* jegyző 10, *Bakos Mihály* gazdálkodó 20, *Vadász Emil*, *Keresztfalvy Antalné* úrnő 10—10, *Mátyás I.* tanító 4, *Mózes Gy.* leánytanító 2, *Balogh S.*, *Orvos S.*, *Kozma J.* 2—2 koronával s *Gáspár A.* 40 fillérrel járultak. Ime a vagyonosabbak, tehetősebbek nagyobb járulékaikkal, a szerényebb anyagi viszonyok közt élők filléreikkel segéllik elő a szent célt. Némelyek — mint a bibliai özvegy — még az élelmökre valóból is elszakítanak az utódok javára, az unokák erkölcsi és szellemi érdekeinek előmozdítására. Ilyen tanúbizonyságokat, ilyen lélekemelő tetteket látva, buzduljunk hálaimádságra s bizzunk a jövőben!

— **A Klamarik-jubileum** országos rendező bizottsága f. évi január 18-ikán tartott ülésében a debreczeni főiskola egyik jeles tanárát, *Géresi Kálmánt*, alelnökévé választotta. A választásról, a mely egyúttal a középiskolai protestáns tanárság iránt való figyelem jeléül tekinthető s közelebről a debreczeni főiskolára nézve is megtisztelő bizalom kifejezése, dr. Erődi Béla tanker. főigazgató, mint bizottsági elnök értesítette nevezett kartársunkat. Hiszszük, hogy prot. középiskoláink tanártestületei sem fogják távortartani magukat a megérdemelt elismerés nyilvánításától azon férfiú irányában, a ki prot. középiskoláink érdekei iránt magas hivatali állásában nem

mutatott érzéketlenséget vagy épen ellenszenvet, sőt inkább az *államsegély* nyújtásának eszméje által a további egészséges fejlődés feltételeit ez intézetekre nézve is biztosítani törekedett.

— **Egyetemes leltár.** A konvent múlt évi 61. számú határozatával az ev. ref. egyház egyetemes leltárának előkészítését elrendelvé, a tervezet kidolgozására egy 7 tagból álló bizottságot küldött ki, azon útasítással, hogy azt véleményadás végett az egyházkerületekkel előlegesen közölje s e véleményekkel együtt terjeszse be a konventhez végleges megállapítás céljából. E bizottság még a múlt évi november hóban tartott zsinati ülés alkalmával Beöthy Zsigmond elnöklete alatt Baksay Sándor, Bartha Lajos, Fejes István, György Endre, Bernáth Elemér, Széll Kálmán konventi tagokból megalakítva s előadóul Fejes Istvánt megbizva, a kívánt tervezetet megállapította. Lapunk tere ez alkalommal nem engedi, hogy a tervezetet és indokolást egész terjedelmében közöljük, s így csak annak megemlítésére szorítkozunk, hogy a tervezetben, a mely az indokolást is tartalmazza, a bizottság első sorban az egyetemes leltár szükségességét hangsúlyozza, a melynek elkészítése után válik lehetővé a *lelkészek és tanítók fizetésének* mindenütt a korviszonyokhoz való alkalmazása, a mit pedig épen jelen viszonyaink között egyházunk fentartásának és előhaladásának érdekei feltétlenül megkövetelnek. Rámutat továbbá a tervezet arra is, hogy egy ily egyetemes leltár a helyes egyházi igazgatás és kormányzás érdekében is minden hatóság fokozaton nélkülözhetetlenül szükséges; de hasznosítható a püspöki egyházlátogatásnál is, mely utóbbira nézve azt a nézetet fejezi ki az indokolás, hogy az általános körutaknál sokkal célszerűbb volna, ha a püspök a kerületi leltár, mint útmutató alapján, évenként csak néhány, nagyobb bajjal küzdő egyházat látogatna meg s ott maradandó építést végezne stb. A leltár készítéséhez csupán egy *Jelentő iv* szükséges, melynek mintáját a bizottság szintén elkészítette. Ennek rovatai lennének a következők: I. *Vagyom.* a) Épületek. b) Földek. c) Tőke-pénzek. II. *Teher.* III. *Jövedelem és szükségletei.* IV. *Az egyháztagok évi terhe.* V. *Lelkeszi és tanítói fizetések.* VI. *Az egyházak fedezetlen szükségletei.* Ajánlatnak végül a leltár szerkesztésénél Zelenka püspök munkái. A kérdés nagyságossága szükségessé teszi, hogy minél szélesebb körben vitattassanak meg a bizottság által készített tervezet és Jelentő-iv.

— **Az egyházpoltikai törvényjavaslatok között** a legnagyobb fontosságú, t. i. a házassági jogról szóló javaslat a lefolyt héten, február 6-án terjesztett az igazságügyi bizottság előadója által a képviselőház elé. A javaslat alattomos ellenségei részéről Ugron, Apponyi gróf és Polonyi képviselők, a kik egyenként és összesen is annyiszor hivatkoztak a liberális jelszavaival, a mig t. i. a pusztá frázisok terén lehetett szerezni a babért, most egymásután előkullottak, hogy már az első lépésnél halasztási és osztálytárgyalás iránt való javaslataikkal valamiképp útjába álljanak a szabadelvű reformoknak. A ház emelkedett hangulata és lelkesedése elől azonban megszegyenülve kellett visszavonulniok. — Az ultramontán, klerikális és reakzionárius elemeknek ez az első támadási kísérlete tehát szánalmas eredménytelenségre vezetett. Ezeken kívül a főváros és vidék minden nevezetesebb társadalmi köréből és főbb pontjain a legerőteljesebb és méltóságosabb kifejezéseit szemlélhetjük a liberális reformokhoz való ragaszkodásnak. Első sorban és mindenekfelett Debreczen városában e hó 4-én tartott népgyűlés, mely a város és Hajdu-

megye egész közönségének részvételével folyt le, emelkedik ki, mint a népakarat és értelmiség impozáns megnyilatkozása. *Dr. Kola János* kir. tanácsos, ügyvédi kamarai elnök, *Márk Endre* és *dr. Bakonyi Samu* ügyvédek lelkes beszédei mindenkor emlékeztetnek és lelkesítő példái maradnak a tiszta szabadelvűségnek és hazafiasságnak. Polonyi képviselő is nem csekély gyönyörűséggel szemlélhette azt a nagyarányu tüntetést, a melyet saját választói Szoboszlón nem annyira az ő tiszteletére, mint megbizhatatlan politikai magatartásának értéke szerint való méltánylására rendeztek s a mely annál lesújtóbb vala reá nézve, mennél határozottabban tartózkodtak a választó polgárok képviselőjük nevének még csak említésétől is. Arra azonban aligha nem gondoltak, hogy milyen hosszú idő az a hátralevő 3 év, a meddig még ők, a jó református hajdúk is tűrni kénytelenek azt, hogy az ország tanácsában ilyenféle ultramontán és reakzionárius firma alatt jelenjenek meg. Ezen pedig még Bocskai népe sem fog segíthetni holmi közönséges bizalmatlansági nyilatkozatokkal; nem olyan gyöngye idegzetűek abban a titkos táborban az emberek! . . . Megemlítjük egyúttal, hogy hir szerint a kormány tárgyalásokat folytat a gyermekek vallásáról szóló törvényjavaslat ügyében, s állítólag protestáns intéző körök által memorandum nyújtatott be Csáky miniszterhez, melyben prot. részről a megoldást akként óhajtják, hogy a törvényjavaslatnak azon intézkedése, *a mely a jegyeseknek adja meg a jogot, hogy születendő gyermekeik vallása felett határozzanak*, töröltessék s a helyett vétessék fel a törvényjavaslatba, hogy a *házasságok megkötése után egy bizonyos záros rövid határidő alatt tartoznak megegyezni a születendő gyermekek vallása felől*, mert a mennyiben ezen idő alatt meg nem egyeznek, a 68-iki törvény intézkedése életben marad és a fiúk az apa, a leányok az anya vallását fogják követni. Ezen kívül, a mint írják, tárgyalások vannak folyamatban a *hercegprímás és a kormány között is*. Állítólag e tárgyalások folyamán már bizonyos megállapodások történtek, melyek szerint a *házassági javaslaton a főrendiházban több módosítás tételnek*, melyeket úgy a kormány, mint a főrendiház többsége elfogadna s így a *házassági javaslat keresztül-vitele is biztosíthatnák*. Hogy mennyiben alaposak e híresztelések, arról számot adni ma még nem tudunk. Azt azonban kizártnak tartjuk, hogy az elveket érintő lényeges kérdésekben a kormány a kath. főpapsággal szemben engedményeket tehetné.

— **A debreczeni főiskola akadémiáján** az 1893/94. tanév 2-ik féléve febr. 9-én nyitott meg. Reggel 9 órakor a VI. akadémiai tanteremben összegyülekezett akad. ifjuság körében *dr. Kovács Sándor* akadémiai igazgató, *Balogh Ferencz* theologiai és *dr. Bacsoni Lajos* jogakad. dékánokkal és *Jánuossy Zoltán* széniorral együtt megjelenvén, a szokásos törvényolvasás, továbbá a névsor, illetőleg sorrend felolvasása után az akad. pályázatokról készült bírálatok adtak elő s a pályázatok eredménye hirdettetett ki. Végül a következő évi pályakérdések is felolvastatván, akad. igazgató meglegeccését fejezte ki az ifjuság munkálkodása és magaviselete felett, továbbá kitartó és szorgalmas munkára buzdította s Isten segédelmét kérve úgy a tanárkar, mint az ifjuság munkálkodásához, a 2-ik félévet megnyitottnak nyilvánította.

— **A „Hódmező-Vásárhely“-ből** olvassuk, hogy az ottani ev. ref. egyháztanács f. hó 5., 6. napjain tartott gyűlése a debreczeni egyetem részére eszközendő szűkebb körű gyűjtéssel jegyzőjét megbizta, mi pedig a siker érdekében legközelebb közöljük az egyetemügyi

bizottság lelkes felhívóját; majd a vasárnap kellő megszentelése végett vasárnap-ügyi bizottság alkotását, — az istenkáromlások, utcai fajtalan beszédek, nóták s megbotránkozató magaviselkedések ellen a városi tanácsnok erélyes intézkedésre való felkérését elhatározta; az egyházkerületi világi aljegyzőségre dr. Bacsoni Lajos debreczeni jogtanárra adta szavazatait, s az egyház-megyei gyűléseknek állandóan H.-M.-Vásárhelyen leendő tartása mellett nyilatkozott; a lelei l. egyház felségelése ügyében vezérferfiak közül hármat érdemleges megbízásokkal kiküldött; egy asztaltársaságnak az újjáépítés építendő templom javára adományozott 31 frt 50 kr.-ért elismerését és köszönetét nyilvánította.

— **Az ev. ref. főiskolában az 1894-ik évre kitűzött pályatételek.** I. *Hatvani-alapítványból* (az egyetemes földrajz köréből): „De detectionibus in orbe terrarum geographicis et de commodis, quae in genus humanum ex his redundaverunt.” Latin nyelven irandó. Pályázókul jelöltnék: Veress István 2. é. th., Soltész Elemér 2. é. th. és Torday Sándor 1. é. jh. Jutalma 50 forint. — II. *Keresztési-Deák első alapítványból* első kérdésül: „Jób könyvének problémája és e probléma megoldása; a könyv kora s 3—14 fejezeteinek fordítása.” Jutalma 84 frt. — III. *Keresztési-Deák első alapítványból* második kérdésül: „Adassanak elő azok az okok, a melyek a mathesis tanulását szükségessé teszik a nevelés, a közoktatás, a tudomány és a gyakorlati élet szempontjából.” Jutalma 84 frt. — IV. *Péczeley 4. alapítványból*: „Adassék elő Nagy Károly császár élete, alkotásainak s világtörténelmi szereplésének kellő méltatásával.” Jutalma 40 forint. — V. *Szikszay Dániel alapítványból*: „Kívántatik kisebb terjedelmű komoly vagy humoros irányú költői elbeszélés, melynek tárgyát szerző a debreczeni főiskola, vagy legalább Debreczen város történetéből merítse.” Jutalma 50 forint. — VI. *Várdi-Szabó alapítványból*: „Fáy Andrásnak a nemzeti nevelést és közoktatást tárgyozó művei alapján neve és tudományi rendszere és ennek jellemzése irassék meg.” Jutalma 50 frt. — VII. *Kazinczy-alapítványból a Casinó által kitűzve*: I. „Árpád alakja a magyar mondában és szépirodalomban. Aesthetikai tanulmány. Jutalma a legjobb műnek 12 drb., a második legjobbnak: 6 drb. arany. II. Készíttessék egy satira, melynek tárgya hazánk jelen társadalmi életéből szabadon választható.” Jutalma a legjobb műnek 10 drb., a második legjobbnak 5 drb. arany. Az arany-jutalom alatt 10 koronás arany értendő. VIII. *Bulyovszky alapítványból*: „Kívánunk szabadon választott tárgyu *dal*-t. — Jutalma 50 frt *Jegyzet*. A Szikszay, Bulyovszky és Kazinczy alapítványokból kitűzött pályakérdésekre a főiskola minden növendéke pályázhat, a többire csak az akadémiai hallgatók. A pályamunkák tisztán leírva és befűzve, lapszámozva, források megemlékezésével és a szerző nevét rejtő jelígyes levéllel kísérve a főiskolai szeniorhoz nyújtandók be 1894. december 15 esteli 6 óráig, kivéve az V. szám alatti, melynek beadási határideje 1894. november 1 és a VII. sz. alattiakat, melyek 1894. deczemb. 1-ig adandók be. Kiadta a főiskolai igazgatóság.

— **Az országos tanszerkiállítás ügye** iránt egyre élénkebben érdeklődnek mind egyesek, mind tanhatóságok. A főiskolai tanárok közös gyűlése e hó 6-án több tagból álló bizottságot küldött ki, a tanszerkiállításban leendő részvétel mikéntjének megvitatása s tájékoztató véleményadás céljából. Előreláthatólag a kollégium méltóképen kíván részt venni a félév múltán már megnyilvánuló tanszerkiállításon. Azonban alighanem indokolt

az az aggodalmunk, hogy ez a sok megvitatást és széles körűtekintést feltételező vállalat, idő rövidsége miatt bajorosan lesz-kellőleg előkészíthető.

— **Lelkészválasztás.** A bereg-somi. ev. ref. gyülekezet, február 4-én egyhangulag *Mizsák Péter* munkácsi helyettes lelkészt választotta meg. Szívesen üdvözljük.

— **A kézügyesítő oktatást fejlesztő egyesület** f. hó 11-én d. e. 10 órakor a városháza nagy tanácstermében alakuló közgyűlést tart, melyre az érdeklődő közönséget Lapunk útján is meghívja a szervező bizottság. — **Tárgysorozat:** 1. Az egyesület megalakulása. 2. Az alapszabályok elfogadása. 3. Tisztviselők és választmány választása. 4. Számvizsgálók választása. — Aláíráások a közgyűlés folyamán is eszközölhetők.

— **Hetyes Viktor** lelkészársainak azoknak, kik Vasárnapi s Incepi imáit megrendelni akarják, becses figyelmébe ajánlja, hogy Ó-Moraviczát irjanak és ne csupán Moraviczát a címzésnél. Ezen egy Ó betű elhagyása miatt már több olyan elkésett megrendelést kapott, mely előbb bejárta a bácsmezei s temesmezei Moraviczát és hetedik nap érkezett Ó-Moraviczára. Míg a többi megrendelés pár nap alatt megérkezett s expediatott. Az Egyházi Lapok által is ajánlt mű ára fűzve 1 frt 50 kr., postadíj 10 kr.; díszkötésben 2 frt, postadíj 25 kr.

Szerkesztői üzenet.

N. S. úrnak Ágya. A beküldött cikk közléséről már nagyobb terjedelmű s Lapunknak szűk tere miatt is le kellett mondanunk; de fölöslegesnek láttuk a közlést azért is, mert ezen Eszrevételekben sincs tulajdonképen egyéb, mint abban az általunk közölt cikkben, a melynek védelmére és igazolására irattak ezek. A t. cikkíró úr álláspontja az Eszrevételekben is azon sarkal, hogy a felekezeti-küliséget a vallástalansággal azonos fogalomnak tekinti s ettől tágitani nem akar. Elismertük s most is elismerjük, hogy valamint mindenféle szabadságnak, úgy a vallásszabadságnak is gyakorlati alkalmazásában a túlhajtásból eredhető visszaélések ellen biztosítókkal kell körül-vetnie. Azt is tudjuk, hogy a t. cikkíró úr aggodalmi is épen ide irányulnak, s ennyiben kétségkívül jogosítanak. De azt ma sem tartjuk megengedhetőnek, hogy a vallásszabadság nagy elvén csorba ejtessék az által, hogy az bizonyos pozitív vallások, illetőleg egyházak vagy felekezetek körére szoríttassék. A t. cikkíró úr Eszrevételeiben felhozott az az új érv, a mely a gyermekek vallásár néve az ismert törvény-javaslatban foglaltatik, csak látszólag bir nyomattal. Mert abból, hogy a törvény meghatározza a vegyes házasságból származó gyermekek vallását, teljességgel nem következik, a mit a cikkíró úr következtet, mintha t. i. a törvény nem engedné meg a szülőknek azt, hogy gyermekeiket bizonyos valláson vagy hitfelekezeten kívül neveljék. A törvény, illetőleg törvényjavaslat csak azt nem akarja megengedni ez intézkedések által, hogy a gyermekek vallásfelekezeti minőségének meghatározásánál egyik egyház a másik rovására illetéktelen beavatkozás által sérelmet szenvedjen, a mint az eddig csakugyan megtörtént. De abból nem következtetendő, hogy a vegyes házasságban levő szülők gyermekeiket, ha épen nekik tetszenék, felekezeten-külieknek ne nyilváníthatnák. A mi cikkíró úr nehezteléseit illeti, arra nem szolgáltunk reá azért, hogy álláspontját kritika tárgyává tettük a kérdés megvilágosítása céljából. A ki nyilvánosság elébe lép gondolataival, az nem engedheti át magát oly érzékenykedésnek, a mi még az objektív kritikát is kizárná. Ez az igazság azonban nem tart vissza minket attól, hogy őszinte sajnálatunkat fejezzük ki a felett, ha az egész ügy cikkíró úrnak, akaratunk ellenére, talán némi kedvetlenséget okozott. Vigasztalásul szolgálhat mindkét részen az, hogy a közügynek tettünk némi szolgálatot, a nélkül, hogy azért valami sokat kellett volna elszenvednünk B. L. szerkesztő.

TARTALOM-JEGYZÉK: Gondolkozzunk s cselekedjünk. Dombi Lajos. — Tárca: A magyar nemzet jogállása az egyházi külső kormányzat terén. Dr. Kovács Sándor. — Az újabbkori reformtörvények s az ev. ref. lelkészek anyagi helyzete. Király Antal. — Tanügy: A német egyetemek 1893. é. téli felében. — Népiskoláink. Sinka Lajos. — Könyvismertetés. S Szabó József. — Irodalom. — Külföldi hírek. — Különfélék. — Szerkesztői üzenet.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

Dr. ERDŐS JÓZSEF és Dr. BACZONI LAJOS.